

Msgr. mr. sc. Luka Marijanović,
sveučilišni profesor u miru
Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu,
Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

UDK 929Kozarac, J.
<http://doi.org/10.21857/mwo1vczk3y>

JOSIP KOZARAC I BISKUP JOSIP JURAJ STROSSMAYER (PRILOG BIOGRAFIJI JOSIPA KOZARCA)

Priopćujemo jedan prilog za biografiju hrvatskoga velikana Josipa Kozarca (Vinkovci, 1858. – Koprivnica, 1906.), proslavljenog pisca slavonske zemlje i šume, pjesnika zdravog i praktičnog rada na djedovskoj zemlji i oštrog kritičara malograđanskog mentaliteta... Istina, podatak da je on htio ući u Bogoslovno sjemenište u Đakovu i postati katoličkim svećenikom, bio je već i prije poznat tek neznatnom broju književnih povjesničara. Nažalost, ta činjenica da je on bio nesuđeni kandidat za svećeništvo umnogome je bila odredila život ovoga književnika. Naime, biskup Josip Juraj Strossmayer (1815. – 1905.) odbio je njegovu pismenu molbu kad je čuo da je on sinovac Đure Kozarca (Vinkovci, rođen oko 1837. – Beograd, 1896.), bivšeg profesora filozofije i latinskog jezika na đakovačkoj bogosloviji (1863. – 1869.), koji je napustio svećeništvo i u Srbiji prešao na pravoslavlje. Posljedice te činjenice pratit će Josipa Kozarca cijeli život i provlačit će se više ili manje kroz njegovo književno djelo, naročito u pripovijesti *Moj stric*. Štoviše, Josip Kozarac je izgubio svaku naklonost prema svećeničkom staležu i udaljio se od Crkve. To nam također pomaže razumjeti njegov skrajnji katolički antiklerikalizam.

Ključne riječi: Josip Kozarac, Đuro Kozarac, Bogoslovno sjemenište u Đakovu, antiklerikalac

JOSIP KOZARAC NESUĐENI KANDIDAT ZA SVEĆENIŠTVO

Naša se kulturna javnost 2015. sjetila 200. godišnjice rođenja i 110. obljetnice smrti velikog biskupa i najvećeg mecene u povijesti hrvatskoga naroda

đakovačkoga i srijemskoga biskupa Josipa Jurja Strossmayera (1815. – 1905.). Nije nam namjera i mjesto ovdje nabrajati što je on financirao, utemeljio ili poklonio svojem narodu. Među ostalim, on je stipendirao brojne talentirane mladiće u Hrvatskoj, koji su kasnije postali plodni i zaslužni kulturni djelatnici i književnici, kao što je bio Silvije Strahimir Kranjčević. Propagirao je biskup i obilno financijski pomagao osnivanje srednjih škola po hrvatskim gradovima, narodnih čitaonica i bolnica, pa je tako 2. ožujka 1861. pohodio vinkovačku gimnaziju i poklonio joj 1 000 forinti u svrhu osnivanja društva, koje će svojim приходima podupirati siromašne gimnazijalce,¹ a bio je mecena i u izgradnji nove zgrade gimnazije u Vinkovcima. Održao je govor pri blagoslovu nove gimnazijske zgrade 4. listopada 1879.

Međutim, dogodilo se ipak, igrom sudbine i nesretnih okolnosti da je biskup Strossmayer jednog mladića, nakon njegova završenoga šestog razreda gimnazije u Vinkovcima, odbio primiti kao svoga kandidata u Biskupijsko sjemenište u Đakovu i na njegovu Visoku filozofsko-teološku školu.² To se baš bilo dogodilo našem književniku Josipu Kozarcu.³ On nije maturirao u Vukovaru, kako neki navode, već u Vinkovcima 1876.⁴ Umro je u Koprivnici, a ne u Vinkovcima, gdje je pokopan. Poslije šestog razreda gimnazije u Vinkovcima natjecao se za primitak u Biskupijsko sjemenište u Đakovu. Htio je i on postati svećenikom Đakovačke i Srijemske biskupije, kao što je to (ređen 1883.) postao

¹ Vidi više: Ivan Kvintus, „Društvo za podupiranje siromašnih učenika vinkovačke gimnazije“, u: *Spomenica o stopedesetgodišnjici državne gimnazije u Vinkovcima 1780–1930*, Osijek, 1930., str. 134–138.

² Budući da je uz visoku filozofsko-teološku školu u Đakovu postojao i s njome spojen pripravnici tečaj za studij teologije, tzv. licej, javljali su se u nju kandidati nakon završenoga šestog razreda srednje škole. Ali dakako i nakon položenog ispita zrelosti, ako su se kasnije odlučili za svećeništvo. Vidi više: Stjepan Đaković, „U spomen svećenika“, u: *Spomenica o stopedesetgodišnjici...*, str. 67–90, u kojoj on pojedinačno navodi njene učenike koji su se posvetili svećeničkom staležu. Najbrojniji su svećenici u đakovački licej ušli poslije šestog razreda gimnazije.

³ Usp. Ante Kovač, „Odnos Josipa Kozarca prema svom stricu Đuri (Fragment iz studije Ante Kovača – Pfiikusa)“, u: *Godišnjak Pododbora Matice hrvatske*, Vinkovci, 1(1960.), str. 56–58. Putopisac i pripovjedač, pjesnik i publicist Ante Kovač (Vrbanja, 1897. – Beograd, 1974.), podrijetlom iz Vrbanje u županjskoj Posavini, jedan primjerak svoje studije – cijelog daktiloskripta poklonio je Biskupskom ordinarijatu u Đakovu. U svojem članku „Zahvalne vinkovačke generacije“, on spominje i „slavnoga Josipa i Ivu Kozarca“, u: *Spomenica o stopedesetgodišnjici*, str. 38–42.

⁴ Tako Milorad Živančević, „Josip Kozarac“, u: *Jugoslavenski književni leksikon*, Novi Sad, 1971., str. 251–252. Ili Velimir Deželić, „Kozarac Josip“, u: *Znameniti i zaslužni Hrvati te pomena vrijedna lica u hrvatskoj povijesti od 925 – 1925.*, Zagreb, 1925. Vidi još popis maturanata od školske godine 1855. do 1929./30. u: *Spomenica o stopedesetgodišnjici*, str. 199.

njegov gimnazijski drug i susjed iz iste ulice u Vinkovcima, Nikola Tordinac, rano preminuli pripovjedač hrvatskog realizma. Ta pojedinost da je Kozarac htio biti svećenikom sama po sebi nije toliko značajna, ali nije baš ni posve nevažna. Pomaže nam ipak bolje shvatiti Josipa Kozarca u svojoj životnoj sredini i u okolnostima u kojima je pisao. Želimo dakle ovdje donekle rasvijetliti taj relativno noviji element iz njegove biografije u povodu 110. obljetnice njegove smrti.

Vrijedi spomenuti isto tako da je krajem školske godine 1875./1876. održana prva matura na hrvatskom jeziku u vinkovačkoj gimnaziji.⁵ U tadašnjoj generaciji učenika koji su maturu polagali na hrvatskome jeziku bio je i budući naš književnik Josip Kozarac.

Kao i svake godine prije i poslije, obično krajem mjeseca lipnja, Biskupski ordinarijat u Đakovu (nekoć „Duhovni stol“ u Đakovu) raspisuje natječaj za prijam u Bogoslovno sjemenište (tzv. „konkurs za primanje klerika“), pa je tako bilo i 1874. U knjizi „Zapisnik sjednica Duhovnoga stola Biskupija bosansko-djakovačke i sriemske 1874. godine držanih“ stoji sljedeći tekst: „Br. 855. Dne 5. kolov. primljeni su za pitomce ovobisk. seminišta: Josip Horvat, Petar Kulungjić, Nikola Benaković i Ilija Mikić“. Na br. 855/1874. (ovo bi bio kratak sažetak ili zaključak prethodne bilješke) stoji dopisano: „Ima se preč. gosp. Franji Šagovcu kan. i ravnat. semin. znanja radi priobćiti“. O istom ovom predmetu u Urudžbenom zapisniku (Protocollum exhibitorum ab a. 1864. usque ad a. 1876.), pod rednim brojem 855 iz 1874. godine od 5. kolovoza 1874. godine stoji bilješka: „Concurs dne 5/8 obdržan i 4 klerika primljena“. Međutim, kad je nadbiskupijski arhivar dr. Vlatko Dolančić pogledao među samim pismima, tamo je pod navedenim brojem 855/1874. našao koncept pisma upućena Franji Šagovcu od 5. kolovoza 1874. godine uz koji je priložen i „Popis natjecateljah“ na kojem je pet imena i prezimena, a četvrto ime i prezime je ono Josipa Kozarca, koje je prekríženo.⁶ To znači da je Josip Kozarac zaista sudjelovao u natječaju za prijam u sjemenište, ali se, komentira arhivar dr. Dolančić, u nekom trenutku ili predomislilo, ili je iz nekog razloga bio odbijen. U opaski doduše stoji da su svi primljeni, ali, o tome piše sam Josip Kozarac u *Mojem stricu*: „kad su sutradan nakon

⁵ Usp. Juraj A. Kratki, „Kulturno-prosvetne crtcice iz istorije vinkovačke gimnazije“, u: *Spomenica o stopedesetgodišnjici*, str. 139–161, ovdje 145.

⁶ Vidi Sliku 1. Četvorica od njih imala su svjedodžbu s dobrim uspjehom, a jedini Josip Horvat iz Srijemskih Karlovaca je bio odličan. Dr. Josip Horvat je umro kao župnik u Gorjanima (1911.). Petar Kulundžić, rodom iz Srijemskih Karlovaca, umro je kao župnik u Dalju (1897.), dok je Nikola Benaković kao kapelan u Gradištu umro kod svojih roditelja u Štitaru (1893.). Četvrti primljeni kandidat Ilija Mikić iz Starih Mikanovaca istupio je iz sjemeništa neposredno prije svećeničkog ređenja (1880.).

Popis natjecateljah

	<i>ime</i>	<i>rod. mjesto, roditelji</i>	<i>učenik</i>	<i>oparb.</i>
1	Josip Horvat	Marlovci	u Marlovci	u Križevci
2	Tomaz Malunjić	Barlova	u Barlovci	u Barbi
3	Milica Đurđević	Šušun	u Šušun	u Šušun
4	~~Josip Kozarac~~	u Križevci	u Križevci	u Križevci
5	Stjepan Kozarac	u Križevci	u Križevci	u Križevci
6				

Stjepan Kozarac

„Popis natjecateljah“ – pod brojem 4 prekríženo je ime Josipa Kozarca.

„prijemnog ispita“ kandidati bili predstavljeni biskupu Strossmayeru, biskup ga je upitao: „A jesi li ti, sinko, u rodu sa Đurom...?“ I dalje Kozarac piše, kako je dobro zapamtio vladikine riječi: „A vas, moj dragi, ne možemo primiti...“ To je bio doista nesmiljeni udarac i za njega i za njegovu samohranu majku!⁷ Netko je tek tada naknadno u „Popisu natjecateljah“ prekrížio njegovo ime!

Međutim, nakon što je Biskupski arhiv u Đakovu, u vrijeme Domovinskog rata 1991. – 1995. bio izmješten u Sloveniju, nakon povratka i sređivanja spisa u novoizgrađenim prostorijama arhiva Kozarčeva vlastoručna molba biskupu Strossmayeru ne može se do daljega naći: ne nalazi više na svom starom mjestu. Netko ju je izvadio i još je nije vratio na staro mjesto.⁸ Inače, neki spisi koji se

⁷ Usp. Josip Kozarac, *Moj stric i druge pripovijesti*, Zagreb, 1937., str. 25–26.

⁸ Spisi što se odnose na biskupa Strossmayera, pogotovo njegova privatna korespondencija, uredno su sada složeni po abecednom redu osoba i predmeta. Usp. Vlatko Dolančić, „Stari popis zbirke korespondencije biskupa u Biskupijskom arhivu u Đakovu“, u: *Diacovensia*, 15(2007.), 2(20), str. 101–110.

odnose na samo bogoslovno sjemenište i njegovu školu u 19. stoljeću, stradali su u jednom požaru još u starom sjemeništu. Osim najvažnijih službenih knjiga i kataloga bogoslova od samih spisa ostali su tek poneki „ostaci ostataka“.

Naime, kad je Kozarčeva molba bila uzeta za razmatranje na sjednici konzistorija u Đakovu, u biskupovu savjetodavnom vijeću u stvarima uprave biskupije, Strossmayer se bio prisjetio da je već imao u sjemeništu i bogosloviji takvo prezime. Kad je saznao da je ovaj mladić Josip Kozarac zapravo sinovac Đure Kozarca, bivšega đakovačkog svećenika i profesora u sjemeništu, odbio ga je primiti. Na Kozarčevoj molbi i danas stoji na poleđini napisano rukom samog biskupa: „Ne prima se!“ Dakako da se ta činjenica odrazila na Kozarčev dalji životni tijek i provlačila se unekoliko kroz njegov književni opus. I više od toga. Zato nas ne iznenađuje što je glavni ubod Kozarčeva pera bio usmjeren protiv samoga biskupa Strossmayera i nekih svećenika koji su bili u Strossmayerovoj blizini u Đakovu, ali i drugih svećenika drugdje s kojima se inače Josip Kozarac bio susretao. Unatoč tomu, Kozarac nije bio, držimo, antiklerikalac u takvome stilu, kao što je to kasnije bio, *sit venia verbo*, pučki tribun Stjepan Radić, najveći populist u povijesti hrvatske politike. Josipu Kozarcu se život jednostavno vremenski poklopio s valom slobodoumnih misli i, da se ogradimo, ‘naprednih ideja’ koje su zahvaćale ne baš sve, ali svakako brojne školovane ljude u drugoj polovici 19. stoljeća. Nastupila su vremena kad društvo kao takvo više ne želi biti istovjetno s Crkvom! Bio je to svojevrsni *fin de siècle*, „svršetak stoljeća“ (kod nekih i „prijelaz vijeka“), što ga inače karakteriziraju sumorne, dekadentne pojave u književnosti i umjetnosti, koje izražavaju preziran stav prema tradiciji, pa i raskid sa samom religijom.

Josip Kozarac se rodio 18. ožujka 1858. u Vinkovcima. Tu mu je otac bio štapski narednik za Vojne krajine, krajiški podoficir. Zarana je ostao bez oca (kad je imao dvije godine), a podigla ga je i školovala njegova majka Terezija. Inače, njegov stric Đuro po slovu zakona bio je imenovan skrbnikom mladome Josipu Kozarcu.⁹ Gimnaziju je Kozarac svršio u Vinkovcima 1876.,¹⁰ na kojoj je posebno zanimanje pokazao za prirodne znanosti i književnost. Pomoću skromne krajiške stipendije završio je Visoku školu za kulturu tla u Beču (1876. – 1879.), odakle se vratio kući kao šumar, odnosno šumarski stručnjak:

⁹ Usp. Marin Srakić, „Odgovjitelji u Bogoslovnom sjemeništu i profesori na Teologiji u Đakovu (danas Katoličkom bogoslovnom fakultetu) od 1806. do 1996.“, u: Marin Srakić, *Opjevajmo slavne muževce, Povijesni prilozi i arhivska građa o životu i radu biskupa, svećenika i ustanova Đakovačko-osječke nadbiskupije i Srijemske biskupije*, Sabrana djela, I, Đakovo, 2013., str. 289–380, ovdje 303.

¹⁰ Vidi Popis maturanata od školske godine 1855. do 1929./30. u: *Spomenica o stopedesetgodišnjici*, str. 199.

inženjer šumarstva. Bio je on prvi Hrvat s takvom diplomom, i to kao najbolji student iste škole u toj godini (1879.).

Kozarac, sin slavonske ravnice i opisa pejzaža prastarih hrastovih šuma, službovao je najprije kao šumarski pripravnik – šumarski tehničar na području slavonske Posavine u brojnim mjestima (1879. – 1885.): Vinkovci, Vrbanja, Nijemci, Županja, Jasenovac, Mašići, Nova Gradiška. U Lipovljanima se smirio kao upravitelj šumarije (1885. – 1895.) i proživio svojih desetak najljepših godina,¹¹ kako to on svjedoči u svojoj *Autobiografiji*, te konačno kao nadšumar u Vinkovcima, posljednjih deset godina. Tad je već bio obolio od tuberkuloze, zvane sušica, koja ga je mučila cijeloga života.¹² Prije, ali i poslije fakulteta živio je prilično slobodno i neobuzdano. Od 1896. bio je urednikom *Šumarskog lista* u kojem je objavio niz stručnih radova i rasprava vezanih za šume i po njima bio poznat stručnjacima zapadne Europe i Rusije. Slovio je kao priznati stručnjak za predivne slavonske hrastike te je kao takav još danas veoma uvažavan.

KOD KRITIKE I ČITATELJA KOZARAC SLOVI KAO ORIGINALNI UMJETNIK

Već kao mlad i nadaren čovjek opazio je sve narodne nevolje u svom zavičaju. Primijetio je kako nepovratno umire tradicija i narodni običaji u seoskom stanovništvu. Kao pametan čovjek nije očajavao ili se prepustio sudbini, već je počeo proučavati uzroke i tražiti izlaz. Isticao je kako je potrebna modernizacija poljoprivrede, odnosno obrade zemlje. No, čovjek bez zemlje i zemlja bez čovjeka, to su *mrtvi kapitali*. Od 1885. Kozarac je bio oženjen s Franjkom – Fanikom Vučković iz Siska. Antun Gustav Matoš će reći za njega da je Kozarac bio učitelj nove Hrvatske, koju uostalom neće spasiti rad bez rodoljublja, kao ni politika bez rada, bez goleme ekonomske i socijalne reforme.¹³

¹¹ U Lipovljanima je proživio najplodniji dio svoga života, podigao spomenik čovjeku stvaratelju i graditelju. Vidi više Josip Matušek, *Lipovljani u životu i djelu Josipa Kozarca*, Lipovljani, 1976., pretisak u Vinkovcima, 2016. Dok je bio na službovanju u Lipovljanima od 1885. do 1895. godine, posjekao je i pomladio tisuće hektara šuma hrasta lužnjaka koje danas, kao jedna gospodarska jedinica u sastavu šumarije Lipovljani, njemu u čast nose upravo njegovo ime: Josip Kozarac.

¹² Bila je to onda sve do nedavno rasprostranjena i opasna zarazna bolest koju izaziva tzv. tuberkulozni bacil ili Kochov bacil (*bacillus tuberculosis*, skraćeno: tbc). Opet se iznova pojavljuje, a ako je bolest neliječena, dovodi do smrti. Poznato je da je Josip Kozarac već u mladosti često bolovao (tifus, sušica, reumatizam, gluhoća).

¹³ Usp. Dubravko Jelčić (ured.), „O hrvatskoj književnosti“, *Sabrana djela A. G. Matoša*, VII., Zagreb, 1973., str. 54.

Valja spomenuti da se Kozarac na studiju u Beču upoznao s pogledima Adama Smitha, građanskog ekonomista.¹⁴ Charles Robert Darwin pomogao je Kozarcu objasniti mnoge pojave u šumarskoj struci, u kojoj je stekao glas velikoga stručnjaka, napose slavonskih šuma. Zanimljivo je da u Zagrebu nikad nije mogao dobiti posao, uvijek je bio grubo odbijen. Kozarac je uza sve to živio povučeno, po strani, daleko od centara politike i kulture. Prilike je oko sebe promatrao kritički. Više očima sociologa nego umjetnika.¹⁵

Josip Kozarac je započeo kao pjesnik. U *Vijencu* su tiskane lijepje njegove romance i balade. Neko je vrijeme želio biti dramatičarem. Ipak, pravu slavu stječe na polju beletristike. Njegovo je stvaralaštvo vezano uz rodnu Slavoniju, koja se rastajala s graničarskim uređenjem. Ona je ulazila u gospodarske i društvene promjene (kapitalizam, dolazak stranaca koji nastoje domoći se raskomadane i prezadužene zemlje), što sve u konačnici utječe na moralni život slavonskog sela. Kozarčeve crtice i pripovijesti rasijane su po hrvatskim časopisima. U njima je ponajviše opisivao seoski život. Sâm Kozarac najviše je cijenio svoje novele: *Tri ljubavi* i *Mira Kodolićeva*. Narodu su se pak osobito svidjeli Kozarčevi *Mrtvi kapitali*. Matica hrvatska mu je izdala pripovijetku *Među svjetlom i tminom*. Kozarac je umro 21. kolovoza 1906. u Koprivnici kod svoje kćeri Marije – Mire, koja se udala za kraljevskoga javnog bilježnika dr. Ferencića.¹⁶ Pokopan je 23. kolovoza 1906. u Vinkovcima.

Sjećam se još jako dobro. Dok je u dvorani đakovačke Gradske knjižnice i čitaonice 3. prosinca 2008. pjesnik, književni kritičar i povjesničar Vladimir Rem (1927. – 2011.) iz Slavonskog Broda, govorio prigodom 150. obljetnice rođenja pjesnika i književnika Nikole Tordinca (1858. – 1888.), govorio je o Tordincu kao piscu koji obrađuje svoj šokački zavičaj, i kojemu je, pored ostalog, šokaštvo bila prava tema. U svojem je izlaganju Rem razvijao napose sličnosti Nikole Tordinca s Josipom Kozarcem. Obojica su se rodila iste godine 1858. Naime, još za gimnazijskih dana Nikola Tordinac bio je prijatelj Josipu Kozarcu. U današnjoj Kozarčevoj ulici, na mjestu gdje sad stoji kuća br. 44, bila je pred kojih trideset godina stara drvenjara s visokim, piramidalnim, šindrom pokrivenim krovom. Na frontalna uska vrata, do kojih se penjalo

¹⁴ „Rad je mjerilo vrijednosti i izvor bogatstva naroda, a zemljoradnja najvažniji sektor poslije koje dolazi industrija i trgovina“.

¹⁵ Usp. Jerko Vukov, „Obljetnice Josipa Kozarca i Vladimira Becića“, u: Prigodna revija *Dakovački vezovi*, 1987., str. 24–25.

¹⁶ O njegovom nesretnom životu i posljednjim danima kratko je i jezgrovito pisao njegov sinovac Ivan Kozarac. Usp. Dragutin Tadijanović, „Prilozi biografiji Josipa Kozarca i Ivana Kozarca“, u: Simpozij *Doprinos Slavonije hrvatskoj književnosti*, Zbornik referata, Vinkovci – Zagreb, 1968., str. 191–207.

preko šest do sedam stepenica, ulazilo se u hodnik, koji je dijelio cijelu zgradu na dvije polovice. To je bio stari župski dvor, koji je poslije sagrađene nove crkve u Vinkovcima prešao u vlasništvo vojnoga krajiškog erara (stara crkva na Meraji je također prešla u vlasništvo krajiškog vojnog erara koji ju je pretvorio u vojnu garderobu), a poslije dokinute Vojne krajine dospjela je u privatno vlasništvo. Upravo u toj zgradi, piše Stjepan Đaković, stanovao je u malenoj i tihoj đačkoj sobici Nikola Tordinac. U istoj ulici, na mjestu gdje je danas kuća br. 18, stajale su dvije male graničarske kuće. U jednoj od njih stanovao je kod svoje majke gimnazijalac Josip Kozarac. Nikola i Josip, zvali su ih Mika i Pepa, bili su dva nerazdruživa druga. Dok su se neki drugi njihovi vršnjaci i suučenci u svoje slobodno vrijeme bavili mladenačkim sportovima, obojica su se pripremala za svoj budući literarni rad. Sastajali bi se bilo kod jednog bilo kod drugoga i vodili svoje literarne domjenke: bavili su se književnim radom, rađajući prve plodove svoga mladoga genija. Kozarac je u tom pogledu bio Nikoli prvim učiteljem u literarnom radu, što će Nikola Tordinac kasnije u svojim listovima Josipu Kozarcu priznavati sa zahvalnošću.¹⁷

Moglo se čak dogoditi da zato i Josip Kozarac postane svećenikom, poput Nikole Tordinca pa da njih obojica djeluju i na istom duhovnom polju. Držim da je Tordinčev utjecaj na svojega kolegu i prijatelja bio dovoljno sugestivan, pa se Kozarac bio odvažio upisati na bogosloviju. Josip Kozarac se doista poslije završenoga šestog razreda gimnazije i prijavio u Đakovu s pisanom molbom da bude primljen u tamošnje Biskupijsko sjemenište. Ali sve je, nažalost, kako smo vidjeli pošlo drugim putem! Kao osobitost smijem još jednom spomenuti, kako sam više puta čuo govoriti sad već umirovljenog đakovačko-osječkoga nadbiskupa msgr. dr. sc. Marina Srakića, kako je on radeći u Biskupijskom arhivu u Đakovu naišao na svojeručnu molbu Josipa Kozarca da ga se primi u Biskupijsko sjemenište u Đakovu. Biskup Josip Juraj Strossmayer, kad je saznao o kome je riječ, molbu je odbio i na njezinom reversu napisao: „Ne prima se!“ Dakako, zanima nas zašto je biskup tako postupio?! Valja znati da je Đuro Kozarac, bivši đakovački svećenik i profesor na đakovačkoj bogosloviji, bio stric književniku Josipu Kozarcu, što je očito bilo pravim razlogom da biskup

¹⁷ Usp. Stjepan Đaković, „U spomen svećenika“, u: *Spomenica o stopedesetgodišnjici*, str. 80. O tome se čita i u Stjepan Đaković, „Značenje i važnost hrvatskih književnika Josipa i Ivana Kozarca za Vinkovčane“, govor 9. V. 1920. na akademiji u Hrvatskom domu prigodom otkrića njihovih spomen-ploča u Vinkovcima“, u: *Hrvatska himna A. Mihanovića i J. Runjanina*, Osijek, 1921., str. 34–40, passim.

nije povoljno riješio njegovu molbu da ga nakon šestoga razreda gimnazije u Vinkovcima 1874. primi na studij bogoslovlja u Đakovu.¹⁸

Kasniji vinkovački profesor i kateheta na vinkovačkoj gimnaziji Stjepan Đaković, posljednji slavonski i jedan od posljednjih hrvatskih pjesnika latinista, vidjeli smo, kako svjedoči da je Josip Kozarac bio prijatelj Nikoli Tordincu.¹⁹ Rođeni su iste godine i sudbine su im bile slične. Nikola Tordinac je umro 21. veljače 1888. u lječilištu u Gleichenbergu u Austriji, a pokopan je u Đakovu.²⁰ U istom sanatoriju liječio se bezuspješno i Josip Kozarac, također od tuberkuloze.

ĐURO KOZARAC, STRIC JOSIPA KOZARCA

Josip Kozarac je, kako je već prije spomenuto, bio sinovac Đuri Kozarcu (Vinkovci, 1837. – Beograd, 1896.). Đuro je u Vinkovcima bio poznat pod imenom „Šorša“, a svećenik je bio od 18. prosinca 1861. Najprije je Đuro Kozarac bio na službi kapelana u Zemunu, zatim profesora filozofije i latinskog jezika na đakovačkoj bogosloviji od 1863. do 1868. Na samoj teologiji, tj. visokoj bogoslovnoj školi, ipak nije predavao.²¹ Đuro je bio veoma cijenjen kao vrstan govornik, pjevač i svirač (violinist). Ostavio je sjemenište i svećeništvo „zbog ljubavi“, te potajno

¹⁸ Luka Marijanović, „Nikola Tordinac (1858.–1888.)“, u: Martin Grgurovac (prir.), *Putujući Slavonijom* za 2010., godišnjak za povijest, kulturu, pouku i razonodu, br. 27., Vinkovci, 2009., str. 87–92, ovdje 88. Još Isti, Nav. čl., u: *Vjesnik Đakovačko-osječke nadbiskupije i Srijemske biskupije*, 136(2008.), str. 1002–1004, ovdje 1002.

¹⁹ Đaković Stjepan rođen je 1862. u Šarengradu, a poslije svršenoga šestoga gimnazijskog razreda u Vinkovcima stupio je u sedmi razred đakovačkog liceja. Kao privatista položio je ispit zrelosti u osječkoj gimnaziji 1882. Umro je u Vinkovcima. Josip Kozarac bio je samo četiri godine mlađi od njega.

²⁰ Usp. Luka Marijanović, „Kulturno-prosvjetna i preporodna djelatnost profesora i studenata đakovačke bogoslovije“, u: *Diacovensia*, teološki prilozi, 4(1996.), str. 109–145., ovdje 124–125 s bilješkama.

²¹ Kažu da je Đuro Kozarac bio čovjek velike obrazovanosti, govorio je francuski što je onda bila rijetkost, bio je dobar svirač, izvrstan pjevač, vješt govornik i dijalektik, nadasve rodoljub. Čovjek impozantne vanjšine, fina otmjena vladanja, pravi gentleman. Poradi tih lijepih svojstava rado je bio viđen na dvoru slavnoga biskupa Strossmayera i bio pravi njegov ljubimac. Svakih praznika išao je na putovanje i kupke, a sve na trošak biskupov. Nego od jednoć god. 1869. nastala je peripetija u njegovu životu i njega nenadano jedne noći nestane iz Đakova. Potajno je otputovao u Beograd. Kasnije stiže glas u Vinkovce, da je u Šapcu učitelj, kasnije i direktor šabačke polugimnazije. Još se god. 1869. nalazi na popisu đakovačkog pjevačkog društva *Sklad* i to kao njegov potpredsjednik: usp. Mato Horvat, *Spomenica hrvatskog pjevačkog društva „Sklad“ – „Preradović“ u Đakovu 1863-1939*, Đakovo, 1939., str. 44–45.

prešao u Srbiju i ondje prevjerio, tj. otišao u pravoslavlje.²² Dakle, pučki rečeno *raspop*, koji je onda neko vrijeme bio činovnikom u Ministarstvu vanjskih poslova Kneževine Srbije u Beogradu, profesor u Loznici, Šapcu, Beogradu, postao je upraviteljem Prve gimnazije u Beogradu koja je zbog njegove stručnosti postala veoma uglednom te profesorom na tamošnjoj Velikoj školi. Đuro Kozarac se smatra pokretačem privatne Valjevske gimnazije (1870.). I naposljetku, bio je upravitelj Državne štamparije.²³ Njegova avantura je u to vrijeme bila slučaj bez presedana.²⁴ Umro je u Beogradu 20. travnja 1896., nepomiren s Katoličkom crkvom, skoro posve zanemaren. Iako zaslužan za organizaciju školstva u Srbiji, jer se isticao kao autor udžbenika iz botanike, zoologije i etike, nikad nije primio za života zahvalnost za svoje djelo ni u Beogradu ni u Srbiji općenito. A u jednoj knjizi uvrstili su ga ipak među znamenite Srbe vinkovačkoga kraja.²⁵ Toga i

²² Ostavio je svećeništvo „zbog ljubavi“. Naime, da bi izbjegao aferu otac izabranice njegovog srca poslao je svoju kćer svome bratu u Valjevo, ali je za njom tu stigao i Đuro 1869. Iste su se godine, prešavši u pravoslavnu vjeru, oni u Valjevu i vjenčali. Supruga Đurina zvala se Ema Sieber, rođena je u Đakovu 1847., a 1864. je imala tek 17 godina. Bila je kćerka đakovačkog apotekara dr. Josipa Siebera. Njegov pak otac, dr. Josip Sieber (Valpovo, 1782. – Valpovo, 1862.) bio je osobni liječnik biskupa Strossmayera.

²³ Kneževina Srbija bila je u to vrijeme u svojim počecima, tek se otela turskomu jarmu i dizala se na noge, bila je bez školovanih kadrova, pa je rado prihvaćala takve ljude u svoju službu. Srce ga je vuklo u Srbiju, što nije čudilo nikoga, jer su Srbiju smatrali s obzirom na „idealnu državu Jugoslaviju“ onim što je za ujedinjenu Italiju bio Piémont. Inače, sa simpatijom se i velikom pomnjom pratilo na biskupskome dvoru u Đakovu sve što se događa u Srbiji. Tu početnu ideju o stanovitoj državi Jugoslaviji upio je u sebe Đuro Kozarac.

²⁴ Godinu dana stariji drug Đure Kozarca Josip Miškatović, hrvatski publicist i političar (Cernik, 1836. – Zagreb, 1890.), također je bio đakovački svećenik, zaređen dvije godine prije Đure Kozarca. Isto tako je napustio svećeništvo, ali nije prevjerio. On je kasnije bio političar, prevoditelj, novinar i dugogodišnji urednik *Obzora*, učitelj na gimnazijama u Osijeku i Zagrebu. Vršnjak i školski drug Đuri Kozarcu bio je i Živko Odžić, zaređen 1861., koji je bio narodni zastupnik u Hrvatskom državnom saboru. Umro je kao župnik u Kukujevcima 1892. Godinu dana poslije Đure Kozarca bio je zaređen Vilim Korajac (Kaptol, 1839. – Zemun, 1899.), poznati hrvatski pisac, umro kao župnik u Zemunu, gdje je nekoć bio kapelanom u isto vrijeme kad i Kozarac. Smatralo ih se neke vrste gardom Josipa Jurja Strossmayera, piše Iso Velikanović u predgovoru pripovijesti *Moj stric* (Josip Kozarac, *Sabrana djela*, sv. VIII., *Moj stric i druge pripovijesti*, Tisak i naklada knjižare St. Kugli, Zagreb, 1937., str. 9).

²⁵ Usp. Dušan Vojvodić, *Znameniti Srbi vinkovačkog kraja*, Novi Sad, 2004. Citirano po Tomo Šalić, *Vinkovački rod Kozarac*, str. 67–68. Vidi još: Marin Srakić, *Bibliografija knjiga, brošura, monografija i muzikalija svećenika Đakovačke i Srijemske biskupije 1527. – 2006.* navodi sedam publiciranih djela Đure Kozarca, uglavnom udžbenika iz prirodnih znanosti. U kratkom prikazu o Đuri Kozarcu Marin Srakić u bilješki navodi kako je crpio podatke iz Dijecezanskog arhiva u Đakovu: *Fond Rukopisi svećenika*, te se poziva i na autograf Ante Kovača, *Šta je sve doživio Đuro Kozarac*, str. 1–22.

takvoga svog strica Đuku opisao je Josip Kozarac u svojoj noveli *Moj stric*, koja je bila objavljena (1937.) tek poslije piščeve smrti. Svojom otvorenošću i oštrinom Kozarac je njome bio upravo zapanjio crkvene krugove.

Kozarac u svojoj pripovijesti zaista nepovoljno piše o svojem stricu Đuri. Novela je zbog svoga delikatnoga sadržaja rijetko objavljivana i zato slabo poznata.²⁶ Naime, u njoj pored slavonskog sela, koje je za Kozarca „mali Pariz“, voli on i svoju slavonsku šumu, pa je u svojoj posljednjoj noveli *Moj stric*, upravo satiri na svećenstvo, nemilice šibao život na dvoru biskupa Strossmayera i predbacivao mu, što je sasjekao slavonske šume, koje još nisu bile za sječu. Ipak, nema sumnje, da je Josip Kozarac, promatrajući tu stvar s racionalno-ekonomskoga stajališta, učinio krivicu velikom biskupu, koji je novac dobiven za te šume upotrijebio prije svega u nacionalno-prosvjetne svrhe.²⁷ Valja znati, da je bilo tada u Hrvatskoj i puno bogatijih ljudi od Strossmayera, ali za svoj narod nisu učinili baš ništa ili vrlo malo!

Ante Kovač Pfificus, koji piše o njihovom odnosu, kaže da je Đuro znao da mu je sinovac Josip veoma dobar pisac,²⁸ ali ih je život udaljio jednoga od drugoga. Josip Kozarac prepričava o stricu uspomene iz djetinjstva i opisuje ga uopće dosta proizvoljno i površno. Kad je Đuro prešao u Srbiju i u drugi život, sinovcu Josipu su tada bile tek nepune četiri godine! Danas nas ne treba čuditi što je Đuro Kozarac napustio svećeništvo i oženio se. Uvijek treba imati na umu, da je spolove, spolni nagon i spolno druženje, uredila sama priroda, štoviše, sâm Bog (usp. *Post* 1, 26–27). Spolni je nagon, obično se ističe, nesavladiva sila, kraljuje

²⁶ Usp. Tomo Šalić, *Vinkovački šokački rodovi*, Vinkovci, 1999., str. 173.

²⁷ Pa i nešto kasnije, vinkovački gimnazijalac, a poslije đakovački biskup Antun Akšamović, idući tragom velikog Strossmayera, ogromnim je mecenatskim darovima pomogao osnutak i ostvarenje raznih ustanova hrvatskog naroda u Zagrebu. Zato ga je dana 6. studenog 1926. uoči otkrića Strossmayerova spomenika u Zagrebu, Zagrebačko sveučilište na prijedlog Katoličkoga bogoslovnog fakulteta promoviralo na čast doktora teologije „honoris causa“ radi izvanrednih zasluga – kako stoji u doktorskoj diplomi – u teologiji i plemenite darežljivosti prema Zagrebačkom sveučilištu. Naime, mladom Gospodarsko-šumarskom fakultetu u Zagrebu darom od preko milijun dinara on je omogućio osnivanje uzornoga fakultetskog dobra Maksimir u Zagrebu. Novac je biskup dobivao također od eksploatacije svojih šuma. Kasnije je taj isti biskup „zbog rastrošnosti“ od Svete Stolice bio kažnjen i neopravdano svrgnut sa službe. A on je samo trošio svoj novac i mogao je s njime raspolagati, doslovce, kako je htio! No, ipak nije više bio đakovačko-srijemski rezidencijalni biskup, već tek naslovni biskup Augustopolitane u Frigiji i upravitelj Bosansko-Đakovačke i Srijemske biskupije. I da nije bilo ratno vrijeme 1942., bili bi ga posve uklonili s biskupske stolice!

²⁸ O odnosu Josipa Kozarca prema stricu Đuri pisao je uz Antu Kovača i Aleksandar Šljivarić. Usp. Tomo Šalić, „Vinkovački rod Kozarac, Povodom 150. obljetnice rođenja Josipa Kozarca (1858. – 2008.)“, u: *Đakovački vezovi*, 2008., str. 65–68.

u svemiru od iskona. I sav se život vrti oko njega, kao da život ne poznaje druge nagone i potrebe. Zato su, tvrdi se dalje, nerazumni i presmioni bili oni koji su izumjeli doživotni zavjet čistoće i uveli beženstvo (*caelibatus*). Neki od takvih jamačno svojih zavjeta kasnije nisu bili ispunili, ali su zato počesto sablaznili svoje *ovce*.²⁹ Budući da je spolni nagon tako živ i jak, ne treba se čuditi što je ovaj ili onaj svećenik ili redovnik kasnije otpao od svojih zavjeta ili obećanja. Iskustvo nam pokazuje da u tom pogledu Đuro Kozarac i nije bio neka iznimka: ni prvi ni posljednji koji se odlučio na takav korak, ali je dosad, barem nama ovdje, jedini poznatiji slučaj u našim koordinatama, da je otišao u pravoslavlje!³⁰ Usput, u pogledu te iste teme mi ćemo danas radije govoriti o ljubavi koja je pokretala svijet od pamtivijeka do danas, pa i ne čudi stoga što je riječ o jedinoj emociji koja je zaslužila imati – svoj dan (Valentino). Već je slavni Platon jednoć napisao: „Dodirom ljubavi, svatko postaje pjesnik!“

Činjenica da biskup Strossmayer nije primio Josipa Kozarca u sjemenište, i to zbog apostazije (otpad kako od vjere tako i od svetog reda) njegova strica Đure, to je bila kao neka sablast koja ga progoni u životu, kao neki fantom, piše Iso Velikanović.³¹ Naoko rubna činjenica iz njegova životopisa, utjecala je ipak barem malo i na njegovo stvaralaštvo. Tako se Josip Kozarac odbio ne samo od svoje namjere da postane svećenikom, već i od svake sklonosti za svećenički stalež, pa nas onda ne čudi što on u *Mojem stricu* kao i na nekim drugim mjestima o tome otvoreno i iskreno piše. Inače, sâm je Josip Kozarac napisao kako je „u svojoj prvoj mladosti gorio svom vatrom svoga života za svećeničkim stališem“. Psiholozi bi rekli da je ljubav prešla u svoju suprotnost, u mržnju. Štoviše, govoreći o svojoj majci i sebi on kaže „kako se u taj čas mučeci obavio duševni prelom, naša čuvstva i misli jednim mahom prešle iz jedne skrajnosti u drugu: kao što smo negda čeznuli, tako se sada odbismo od svećeničkoga stališa“. I nije ništa

²⁹ Ima zlobnika koji vele, da zavjet čistoće i beženstvo nije jedno te isto: svećenstvo se nije odreklo spolnog nagona već samo bračne skrbi, sve od straha, da se ne rastepe „zajedničko“ crkveno dobro. U toj tvrdnji ima ponešto istine. No, valja ovdje reći da stalež koji nastaje preuzimanjem evanđeoskih savjeta, iako kao takav ne spada na hijerarhijsko uređenje Crkve, neosporno pripada njezinu životu i svetosti (usp. II. VATIKANSKI SABOR, *Lumen gentium*, 36). Brojne osobe i danas žive u stanju beženstva ili celibata, u duhu Isusovih blaženstava, i uzorno služe Bogu i bližnjemu.

³⁰ Istini za volju valja reći da je u nas bio još jedan takav: Ratković Lovro (Bihać, 1893. – umro negdje u Srbiji, 1922.), kapelan u Piškorevcima, poslan u Zagreb na studij fizike i matematike, napustio svećeničku službu i prešao u pravoslavlje.

³¹ Predgovor Ise Velikanovića, u: Josip Kozarac, *Moj stric, ...*, str. 11 i 13.

Br. 855-1874. Prei. gosp. Franji Ša pitame avstrijske povelje
 Zagorcu, kreni i jecni. zapovijest
 ~
 Jakovu,

zjedinstvo prigovora su: Bozic,
 Kozurat, Petar Kulunjić, Nikola
 Benković i Polja diktir. o čemu
 se prečistio naša na Dostanu
 u školske sudjelovali; tekstual
 ustanove, u njemu sudjel. obavješuje.

M. J. K. - P. Š. K. 1874. -

Pismo br. 855 iz 1874. godine – nacrt pisma kanoniku i rektoru Franji Šagovcu,
 s potpisom biskupa Josipa Jurja Strossmayera

drugo bilo preostalo, nego da on završi gimnaziju u Vinkovcima, pa poslije „što
 mu donese Bog i budućnost“.³²

S katoličkim svećenstvom Josip Kozarac nije bio u najboljim odnosima. To
 se najbolje vidi u *Moj stricu*, gdje opisuje likove petorice svećenika. Dvojicu
 od njih u pozitivnom svjetlu, a trojicu posve negativno. Napose je crnim ispao
 Kozarčev kateheta dr. Mijo Kučera, inače, genijalni čovjek, tako piše o njemu
 Ante Kovač navodeći Isu Velikanovića u svojoj studiji, izvrstan profesor koji
 je znao zaokupiti mlade ljude, ostao je većini svojih učenika u vrlo lijepoj
 uspomeni, no taj genijalni čovjek bio je odan pijanstvu, koje se više nije moglo

³² Josip Kozarac, *Moj stric*, str. 27–28.

prikrivati. I takvim ga, uz čašu, opisuje Josip Kozarac, ljutit prije svega na sebe, ali i na sav ostali svijet. Uz lik toga katehete povezo je sve negativno što se odnosi na svećenički stalež, a Mijo Kučera je bio, ni to ne treba zaboraviti, upravo nasljednik njegova strica Đure u đakovačkom sjemeništu, pa tek potom je bio kateheta na vinkovačkoj gimnaziji, i napokon župnik u Nijemcima, jednoj od najuglednijih župa u Đakovačkoj biskupiji. U liku Mije Kučere obračunao se pisac sa svime što mu je bilo na srcu i što ga je konačno dovelo u opreku sa svećeničkim zvanjem.³³ Tako je Josip Kozarac opisao svoga strica Đuru i Mijata Kučeru, svjesno ih je i tendenciozno prikazao kao svoju iskrenu ispovijest, kad se radi o njegovu djetinjstvu, odnosno o mladenačkoj dobi.

Josip Kozarac nije želio da se novela *Moj stric* pošto-poto objavi za njegova života. Danas kad smo udaljeni nekoliko desetljeća, svačiji će sud o tim likovima biti povoljniji, pa i svećenička prosudba. Ante Kovač Pfificus zgodno u svom spomenutom radu usput navodi misao Ise Velikanovića kako nas tek „grobovi navode na dublje razmišljanje i jače shvaćanje čovječjih duša nego što bi ga znao dati bučni život“.³⁴

Josip Kozarac piše hrvatskom književniku i povjesničaru književnosti Branku Drechsleru Vodniku (1879. – 1926.) da mu svoju novelu ne može poslati za *Mladu Hrvatsku*, jer ju je već *Matica* bila odbila, kao i kasnije *Život*. Državno bi mu odvjjetništvo jamačno novelu zaplijenilo, i to, piše on, radi toga, što bi ona bila „naperena proti katoličkoj hijerarhiji“.³⁵ Tako Ivan Kozarac, u feljtonu o Josipu Kozarcu, objavljenom samo četiri dana poslije njegove smrti u *Pokretu*, piše o njegovu političkom opredjeljenju, da je bio naprednjak, ali „naročito ističem, da je bio skrajnji anti-klerikalac i demokrata. Pored drugoga to najbolje karakteriše crtica i satira na klerikalizam, koja do danas nije objelodanjena, ali koju je kušao objelodaniti, pa mu je rečeno, da će biti zaplijenjena; jer je – pravnici rekoše – „atentat na crkvenu hijerarhiju“ (!).³⁶

O tome piše Ivan Kozarac Branku Drechsleru Vodniku: „Ja sam mu (tj. bolešnom Josipu Kozarcu) crtao promjene, govorio o krizi uslijed rasula zadругa itd. Otuda bi obično prešli na moral, s ovoga opet na popove. O popovima

³³ Usp. Stjepan Đaković, „U spomen svećenika“, str. 70–71. Za dr. Miju Kučera se kaže na više mjesta u crkvenim izvorima da je doista bio *terribilis bibulus*, teška odnosno ljuta pijanica!

³⁴ Cit. po Helena Sablić-Tomić / Goran Rem, *Slavonski tekst hrvatske književnosti*, str. 181.

³⁵ Usp. Dragutin Tadijanović, „Prilozi biografiji Josipa Kozarca i Ivana Kozarca“, u: Simpozij *Doprinos Slavonije hrvatskoj književnosti*, Zbornik referata, Vinkovci, 20. – 22. septembra 1966., Vinkovci – Zagreb, 1968., str. 195.

³⁶ Ivan Kozarac, „Josip Kozarac (Malo uspomena)“, u: Dragutin Tadijanović, Nav. čl., str. 196–199, ovdje str. 198.

uopće (u zadnje dane) govorio je s prezirom. Tako je o Sveta tri kralja izjurio ih van, kad su došli svetiti kuću.³⁷ Pričajući mi to kašnje naglasio je, da ih je i doonda puštao da kuću svete samo pod dojmom tradicija, iz nekog pijeteta, a sad ne dopušta već toga. 'Odviše je i ono – otprilike rekao je – što gledam i vidim kroz prozor mog stana kad idu niz ulicu od imovne općine do čitaonice, a gdje ostalo, za što mi već nije prilike'.³⁸ I usprkos tomu, u svečanosti Kozarčeva sprovoda na groblju Marije Magdalene u Vinkovcima sprovodniku Augustinu Maretiću, kateheti iz Varaždina, asistirali su još Ivan Crnković, kapelan vinkovački te još jedan klerik. Književnik i državni šumarnik Josip Kozarac iznimno je upisan i u vinkovačke matice umrlih jer se inače osobe koje su preminule negdje drugdje redovito ne upisuju u matice umrlih u mjestu ukopa.³⁹ Vinkovačkim župnikom tada je još bio Jakob Stojanović (1882. – 1909.), ali nije bio na Kozarčevu pogrebu, najvjerojatnije zbog tematike obrađene u njegovoj noveli *Moj stric*, te poznatoga već spomenutoga stava i netrpeljivosti književnika prema kleru općenito.

JOSIP KOZARAC, AUTENTIČAN TUMAČ DRUŠTVENIH PROCESA

Smijemo sažeti kako je Josip Kozarac napose njegovao pripovijedalačku prozu. U cjelokupnom djelu mu se zrcale društveno-političke i ekonomske prilike tadašnje Hrvatske. Čak je tendenciozno slikao naličje života rodne mu Slavonije, u koju već prodiru kapitalistički odnosi. Kad je on uočio da se selo raslojava i da se formiraju takvi kapitalistički odnosi, bila je to nova problematika za literaturu. I to u vrijeme kad ni jedna druga grana javnoga života nije pružala ni toliko sredstava, kao ni toliko relativne slobode za raspravljanje takvih pitanja. I što je još važnije, pritom se nije moglo toliko djelovati na široke slojeve naroda.

Kozarac je obilno iskoristio literaturu, priopćujući pritom dosljedno svoju moralizatorsku i prosvjetiteljsku pouku, usprkos tuđinskoj vladavini i skućenom vidokrugu domaćih prilika: nastojao je da uočeni problemi uđu u svijest

³⁷ Božićno i pobožićno vrijeme u mnogim je našim župama posebna prigoda kad dolazi svećenik radi blagoslova kuće, odnosno stana i obitelji. Još su i danas brojne kršćanske obitelji, tzv. „Crkve u malom“, koje žele da se u njenoj sredini barem jednom godišnje nađe župnik, predstojnik i predvoditelj župne zajednice.

³⁸ Ivan Kozarac u pismu Branku Drechsleru Vodniku, usp. Dragutin Tadijanović, Nav. čl., str. 199.

³⁹ Vidi faksimil upisa u matice umrlih: Tomo Šalić, Nav. dj., str. 171.

naroda. Štoviše, ova tematika našla je svoj potpuni izričaj u pojmu „mrtvih kapitala“ u njegovom istoimenom romanu *Mrtvi kapitali*, tj. ljudi otrgnutih od zemlje i zemlje napuštene od ljudi. U njegovoj interpretaciji, međutim, ogleda se paradoksalno dvojstvo, koje je uvjetovano neshvaćanjem biti društvenih promjena na selu: kao vjesnik mlade hrvatske buržoazije on se uporno zauzima za što brži razvitak kapitalističke privrede. Kao posljednji izdanak patrijarhalne zadruge i neizbježivog propadanja seoskih zajednica intimno je pak naginjao prevladanom načinu života, za koji je sentimentalno bio vezan.⁴⁰ Zato Kozarac u svojim djelima govori o potrebi gospodarske i moralne obnove slavonskoga sela, iznosi moralne dileme u Slavoniji u drugoj polovici 19. stoljeća. Promiče ideale rada i poštenja. Kritizira Slavonce zbog prodaje zemlje strancima. Nažalost, njegova rukopisna ostavština (dokumenti, dekreti...) izgorjela je u četničkom granatiranju Narodne knjižnice i čitaonice u Vinkovcima u noći između 16. i 17. rujna 1991.⁴¹ Na svu sreću, netko je Kozarčeve rukopise prije toga bio fotokopirao za svoje potrebe, pa nije sve njegovo baš netragom izgubljeno.⁴²

Josip Kozarac je manje poznat, ali ne i manje značajan kao pisac psihološke novele (*Tri ljubavi*, *Mira Kodolićeva*), u kojoj je finim potezima otkrivao unutrašnji svijet osobnosti. Izvanredne su mu bile i stranice koje su nastale u prisnom drugovanju s prirodom (njegova, kako danas vele, „čudesna tvorevina“ *Slavonska šuma*), a koje se mogu mjeriti s najboljim djelima Turgenjevleva kista u tom žanru. Budući da Kozarčevi radovi fino analiziraju i pjesnički obrađuju svu poeziju sela i život seljaka, izvrsno ga je prihvatilo čitateljstvo. Djela su mu još uvijek rado čitana. Premda je „u svojim intelektom koncipiranim djelima Kozarac hladan i tendenciozan crtač narodnih mana i zala, u svojim je kasnijim novelama pustio maha svojoj osjećajnosti i dao male umjetničke minijature. To nam svjedoči, da je i u Kozarca kucalo toplo srce, pa da je i one dosta opore i tvrde realističke stranice ostalih djela pisala ruka čovjeka, koji je mnogo osjećao za svoj narod“.⁴³ Jezikom svoga vremena pisao je o stvarnim događajima, što ga svrstava među poznate hrvatske realiste. No, danas sliku

⁴⁰ Usp. Milorad Živančević, „Josip Kozarac...“, str. 251–252.

⁴¹ Vidi više: Bogdan Mesinger, „Vinkovačka knjižnica – feniks skriven u pepelu“, u: *Književna revija*, Osijek, 32(1992.), br. 1–2, str. 127–142; Vera Erl, „Povijest vinkovačke knjižnice mali je kristal u kojem je moguće čitati duh Vinkovaca“, u: *Književna revija*, Osijek, 32(1992.), br. 1–2, str. 143–149, gdje autorica iznosi svoja sjećanja na otkupe rukopisa Josipa Kozarca, Vladimira Kovačića i Joze Ivakića u Narodnoj knjižnici i čitaonici Vinkovci.

⁴² Radi se najvjerojatnije, ako sam dobro čuo, o jednoj našoj uglednoj profesorici, književnoj teoretičarki i kritičarki, koja je fotokopirala Kozarčeve rukopise za potrebe svoga znanstvenog rada.

⁴³ Slavko Ježić, *Hrvatska književnost od početka do danas, 1100–1941*, Zagreb, 1944., str. 296–297.

šokaštva i slavonskog čovjeka uopće, za razliku od Kozarčeva vremena, ipak valja reinterpretirati.⁴⁴

ZAKLJUČAK

Sve u svemu, možemo s pravom zaključiti, kako je valjda u svemu ipak bio na djelu Božji promisao, prava pravcata Božja providnost, što biskup Strossmayer nije primio Josipa Kozarca u svoje sjemenište u Đakovu i tako mu omogućio da ostvari svoju prvotnu želju. Nije po sebi ispravno i u redu naše razmišljanje, što bi bilo da je bilo ili kad bi bilo, ali je sada sto i deset godina nakon smrti Josipa Kozarca posve očito, istaknula je to prof. dr. sc. Ljiljana Kolenić sa Sveučilišta u Osijeku na Znanstvenom skupu o Josipu Kozarcu u Vinkovcima 16. studenog 2016.,⁴⁵ da je Kozarac kojim slučajem krenuo putem svećeništva, mi danas sigurno ne bismo imali književnika takvoga formata, najiskrenijega među hrvatskim piscima, napose naših slavonskih ravni i svih nedaća koje su nas i onda pratile: stvarnost je on prikazivao kakvom je doista bila, iznosio je probleme i predlagao njihova rješenja.

Ne bismo ujedno imali ni vrsnoga šumarskog znanstvenika, čiji je znatan stručni doprinos još i danas vrijedan i uvažavan. Budući da je bio zagovaratelj moralne obnove društva i promicatelj obiteljske sreće, neki su ga kritičari prozvali "pedagoškim tutorom", "društvenim liječnikom". Ne kaže se uzalud da Bog koji put piše ravno i po grbavim crtama, pa je to tako bilo i u Kozarčevu životu. Josip Kozarac je bez sumnje djelovao na svoje čitatelje, a još uvijek iz njegova cjelokupna djela zrači nešto plemenito i očaravajuće. Neki njegovi tekstovi danas su čak aktualniji no ikad prije (sječa spačvanskih šuma, rasprodaja zemlje, odlazak u grad ili tuđinu...). I zato nam se čini nakon svega, da je on i kao pisac, ali i kao šumarnik djelovao više i učinkovitije negoli bi to mogao da je postao svećenikom poput svoga prijatelja Nikole Tordinca, pogotovo svećenikom nedostojnim, koji bi svojoj Crkvi na dramatski način više naškodilo negoli koristio, baš onako kao što se to na nesreću dogodilo njegovom stricu Đuri Kozarcu.

⁴⁴ Usp. Helena Sablić-Tomić / Goran Rem, *Slavonski tekst hrvatske književnosti*, Zagreb, 2003., str. 20–21.

⁴⁵ Prof. dr. sc. Ljiljana Kolenić, budući da je rodom iz Lipovljana kod Novske, među ostalim gaji poseban senzibilitet baš prema književniku Josipu Kozarcu, kojega izvrsno poznaje, a koji je u Lipovljanima službovao kroz deset svojih najljepših godina.

LITERATURA

- Deželić, Velimir, „Kozarac Josip“, u: *Znameniti i zaslužni Hrvati te pomena vrijedna lica u hrvatskoj povijesti od 925 – 1925.*, Zagreb, 1925.
- Dolančić, Vlatko, „Stari popis zbirke korespondencije biskupa u Biskupijskom arhivu u Đakovu“, u: *Diacovensia*, 15, 2(20), Đakovo, 2007., str. 101–110.
- Đaković, Stjepan, „Značenje i važnost hrvatskih književnika Josipa i Ivana Kozarca za Vinkovčane“, govor 9. V. 1920. na akademiji u „Hrvatskom domu“ prigodom otkrića njihovih spomen-ploča u Vinkovcima“, u: *Hrvatska himna A. Mihanovića i J. Runjanina*, Osijek, 1921., str. 34–40, passim.
- Erl, Vera, „Povijest vinkovačke knjižnice mali je kristal u kojem je moguće čitati duh Vinkovaca“, u: *Književna revija*, 32, br. 1–2, Osijek, 1992., str. 143–149.
- Helena Sablić-Tomić; Goran Rem, *Slavonski tekst hrvatske književnosti*, Matica hrvatska, Zagreb, 2003.
- Horvat, Mato, *Spomenica hrvatskog pjevačkog društva „Sklad“ – „Preradović“ u Đakovu 1863-1939*, Đakovo, 1939.
- Jelčić, Dubravko (ured.), „O hrvatskoj književnosti“, *Sabrana djela A. G. Matoša*, VII., Zagreb, 1973.
- Ježić, Slavko, *Hrvatska književnost od početka do danas, 1100–1941*, Zagreb, 1944.
- Kovač, Ante, „Odnos Josipa Kozarca prema svom stricu Đuri (Fragment iz studije Ante Kovača Pfifikusa)“, u: *Godišnjak Pododbora Matice hrvatske Vinkovci 1*, Vinkovci, 1960., str. 56–58.
- Kozarac, Josip, *Moj stric i druge pripovijesti*, Zagreb, 1937.
- Kvintus, Ivan, „Društvo za podupiranje siromašnih učenika vinkovačke gimnazije“, u: *Spomenica o stopedesetgodišnjici državne gimnazije u Vinkovcima 1780–1930*, Osijek, 1930., str. 134–138.
- Marijanović, Luka, „Kulturno-prosvjetna i preporodna djelatnost profesora i studenata đakovačke bogoslovije“, u: *Diacovensia*, teološki prilozi, 4, Đakovo, 1996., str. 109–145.
- Marijanović, Luka, „Nikola Tordinac (1858.–1888.)“, u: *Putujući Slavonijom za 2010.*, godišnjak za povijest, kulturu, pouku i razonodu, br. 27., Vinkovci, 2009., str. 87–92.
- Marijanović, Luka, „Nikola Tordinac (1858.–1888.)“, u: *Vjesnik Đakovačko-osječke nadbiskupije i Srijemske biskupije*, 136, Đakovo, 2008., str. 1002–1004.
- Matušek, Josip, *Lipovljani u životu i djelu Josipa Kozarca*, Lipovljani, 1976., pretisak u Vinkovcima, 2016.
- Mesinger, Bogdan, „Vinkovačka knjižnica – feniks skriven u pepelu“, u: *Književna revija*, Osijek, 32, br. 1–2, Đakovo, 1992., str. 127–142.
- Spomenica o stopedesetgodišnjici državne gimnazije u Vinkovcima 1780–1930*, Osijek, 1930.
- Srakić, Marin, *Bibliografija knjiga, brošura, monografija i muzikalija svećenika Đakovačke i Srijemske biskupije 1527. – 2006.*
- Srakić, Marin, *Opjevajmo slavne muževe, Povijesni prilozi i arhivska građa o životu i radu biskupa, svećenika i ustanova Đakovačko-osječke nadbiskupije i Srijemske biskupije*, Sabrana djela, I., Đakovo, 2013.
- Tadijanović, Dragutin, „Prilozi biografiji Josipa Kozarca i Ivana Kozarca“, u: Simpozij *Doprinos Slavonije hrvatskoj književnosti*, Zbornik referata, JAZU, Centar za znanstveni rad Vinkovci, Vinkovci – Zagreb, 1968., str. 191–207.

Velikanović, Iso, Predgovor, u: Josip Kozarac, *Sabrana djela*, sv. VIII., *Moj stric i druge pripovijesti*, Tisak i naklada knjižare St. Kugli, Zagreb, 1937.

Vukov, Jerko, „Obljetnice Josipa Kozarca i Vladimira Becića“, u: Prigodna revija *Đakovački vezovi* 1987., str. 24–25.

Živančević, Milorad, „Josip Kozarac“, u: *Jugoslavenski književni leksikon*, Novi Sad, 1971., str. 251–252.

JOSIP KOZARAC AND BISHOP JOSIP JURAJ STROSSMAYER (ADDENDUM TO THE BIOGRAPHY OF JOSIP KOZARAC)

This is an addendum to the biography of Josip Kozarac, one of the great Croatian literary writers (Vinkovci, 1858 – Koprivnica, 1906), a famed author who wrote about the Slavonian land and forests, a poet who depicted the healthy and hard-working life on the land of his fathers, and a brusque critic of the primitive mentality. Admittedly, there were a few literary historians who had been familiar with the fact that Kozarac wanted to join the Theological Seminary in Đakovo and become a Catholic priest. Unfortunately, the fact that he failed in his attempt to join the priesthood has influenced and determined his life in many aspects. More precisely, Bishop Josip Juraj Strossmayer (1815 – 1905) denied his written request when he heard that Kozarac was a nephew of Đuro Kozarac (Vinkovci, born around 1837 – Beograd, 1896), former Philosophy and Latin Language Professor at the Đakovo Theological Seminary (1863 – 1869), who abandoned priesthood, moved to Serbia and converted to Orthodox Christianity. His entire life was colored by the consequences of this fact, and they are also, more or less, reflected in his literary works, particularly the short novel called *Moj stric* (My Uncle). Moreover, Ivan Kozarac consequently lost his affinity towards priesthood and distanced himself from the Church, which helps us understand his utter Catholic anticlericalism.

Key words: Josip Kozarac, Đuro Kozarac, Theological Seminary in Đakovo, anticleric

Rodna kuća Josipa Kozarca na Krnjašu, Vinkovci, Ulica Josipa Kozarca 52